

חוברת כלכלה

2018

© כל הזכויות שמורות לרחל בן דוד

2018

אין לשכפל, להעתיק, לצלם או לאחסן,
בכל דרך או אמצעי אלקטרוני אחר,
כל חלק שהוא מספר זה.

ט.ל.ח

תוכן

5	תופעת המחסור
6	1.1 תופעת המחסור -הקדמה
8	1.2 תופעת המחסור כחלק ממשטר כלכלי – חברתי
11	1.3 תופעת המחסור – סיכום
12	2. עקומת התמורה – עקומת גבול אפשרויות הייצור
13	2.1 עקומת התמורה - הקדמה
19	2.2 תעסוקה מלאה ואבטלה
23	2.3 שינויים "על" העקומה
26	2.4 שינויים "של" העקומה
27	2.5 צמיחה כלכלית
28	2.6 שיפור טכנולוגי
30	2.7 האטה/נסיגה כלכלית
32	2.8 טווח קצר וטווח ארוך
37	2.9 עקומת התמורה – סיכום
40	2.10 עקומת התמורה – תרגול
42	2.11 פתרונות
46	3. תעסוקה ואבטלה
47	3.1 תעסוקה ואבטלה – הקדמה
48	3.2 אבטלה של הון אנושי
51	3.3 גורמים לאבטלה
52	3.4 פתרונות לאבטלה
52	3.5 נזקי האבטלה
53	3.6 תעסוקה ואבטלה - סיכום
55	4. הון אנושי וצמיחה כלכלית
56	4.1 צמיחה ונסיגה כלכלית
58	4.2 הון אנושי
59	4.3 הון אנושי וצמיחה כלכלית - סיכום
60	5. ביקוש והיצע
61	5.1 תחרות משוכללת
62	5.2 ביקוש
66	5.3 היצע
69	5.4 תפוקה שולית וחוק תפוקה שולית פוחתת
71	5.5 שיווי משקל
75	5.6 איך עונים על שאלות בנושא ביקוש והיצע

77	5.7 מוצרים תחליפיים ומשלימים
80	5.8 פדיון
83	5.9 שינוי משולב
86	5.10 גמישות הביקוש
90	5.11 ביקוש והיצע – סיכום
95	5.12 ביקוש והיצע – תרגול
98	5.13 פתרונות
107	6. כשלי שוק
108	6.1 כשלי שוק
112	6.2 התערבות ממשלה
114	6.3 מיסים
117	6.4 סובסידיה
119	6.5 מחיר מינימום ומקסימום
122	6.6 כשלי שוק – סיכום
127	6.7 כשלי שוק – תרגול
130	6.8 פתרונות
136	7. שוק העבודה
137	7.1 היצע העבודה
138	7.2 ביקוש לעבודה
140	7.3 שיווי משקל בשוק העבודה
145	7.4 שוק העבודה – סיכום
147	7.5 שוק העבודה – תרגול
149	7.6 פתרונות
154	8. שוק המט"ח
155	8.1 שער חליפין
157	8.2 ביקוש למט"ח
159	8.3 היצע למט"ח
160	8.4 שיווי משקל בשוק מט"ח
163	8.5 שוק המט"ח – סיכום
165	8.6 שוק המט"ח – תרגול
166	8.7 פתרונות
168	9. אי שוויון ועוני
169	9.1 עוני
171	9.2 עוני בישראל
173	9.3 עקומת לורנץ
177	9.4 מדד ג'יני

181	9.5 גורמים לאי שוויון
182	9.6 מדיניות הביטחון הסוציאלי
184	9.7 אי שוויון ועוני – סיכום
188	9.8 אי שוויון ועוני – תרגול
190	9.9 פתרונות
193	10. תקציב
194	10.1 תקציב הממשלה
198	10.2 מבנה התקציב
202	10.3 תקציב – סיכום
204	10.4 תקציב – תרגול
205	10.5 פתרונות
208	11. מאקרו כלכלה
209	11.1 דו"ח מקורות ושימושים
212	11.2 מודל קיינס במשק סגור
219	11.3 אינפלציה ודיפלציה
224	11.4 מודל קיינס במשק פתוח
228	11.5 מודל קיינס – סיכום
231	11.6 מודל קיינס – תרגול
233	11.7 פתרונות
237	11.8 שוק הכסף – הקדמה
240	11.9 הביקוש לכסף
242	11.10 היצע הכסף
244	11.11 שיווי משקל בשוק הכסף
247	11.12 שוק הכסף – סיכום
249	11.13 שוק הכסף – תרגול
250	11.14 פתרונות
252	12. גלובליזציה
256	13. רשימת מושגים שיש לדעת בעל פה:

1. תופעת המחסור

1.1 תופעת המחסור - הקדמה

תופעת המחסור

כולנו יודעים שרצונות בני האדם אינם מוגבלים. אנחנו תמיד רוצים יותר – וככל שיש לנו יותר, ככה אנחנו נרצה עוד. הבעיה מתחילה כאשר אנחנו לא יכולים לספק לעצמנו את כל מה שאנחנו רוצים כל הזמן ונאלצים לבחור בין מוצרים. למרות שהרצונות שלנו הם בלתי מוגבלים, גורמי הייצור והמקורות שבעזרתם אנו עונים לעצמנו על הצרכים – הם כן מוגבלים (לדוגמא: כסף, זמן, פנוי וכו').

קיים פער תמידי בין מה שאנחנו רוצים לבין העובדה שאנחנו לא יכולים לספק לעצמנו את הכל. בפער הזה מתחילה הכלכלה. אנו מפעילים שיקולים כלכליים על מנת לבחור אילו רצונות לספק ואילו לא. אם הייתה לנו כמות בלתי נגמרת של גורמי ייצור ומקורות – היינו מספקים לעצמנו את כל הרצונות כל הזמן ולא היה צורך בכלכלה. תופעה זו נקראת תופעת המחסור. תופעת המחסור מתארת את הפער התמידי הקיים בין הרצונות שלנו כבני אדם, לבין המקורות וגורמי הייצור שיש בטבע.

ויתור ריאלי

כאשר אנו בוחרים בין שתי אפשרויות, על מנת לקיים אפשרות אחת אנחנו צריכים לוותר על האפשרות השנייה. הויתור הזה נקרא "ויתור ריאלי". הויתור הריאלי הוא, למעשה, הרצון שאנחנו מוותרים עליו.

למשל, אם באותו ערב יש לנו שני אירועים מאוד חשובים, אנחנו נוותר על אירוע אחד על מנת ללכת לאירוע השני. אנחנו לא נוכל ללכת לשני האירועים בו זמנית. כאשר אנו מוותרים על חלק מהרצונות שלנו,

אם אני מתלבטת בין קניית רכב חדש לבין טיסה לחו"ל ולבסוף אני בוחרת לטוס לחו"ל, אז הויתור הריאלי במקרה זה הוא קניית רכב חדש. אני וויתרתי על הרכב לטובת טיסה לחו"ל – זהו הויתור הריאלי שלי.

מחיר כלכלי

לויתור הריאלי קוראים גם "מחיר כלכלי". המחיר הכלכלי הוא המחיר אותו אנחנו "משלמים" בתמורה לבחירה באפשרות כלשהי.

למשל, אם חסכתי סכום כסף כלשהו ואני מתלבטת מה לקנות בו, המחיר הכלכלי במקרה זה יהיה הוויתור שלי על הפריט השני. אם אני מתלבטת האם לקנות טלפון חדש או מסך מחשב ולבסוף בחרתי לקנות טלפון, אז המחיר הכלכלי של קניית הטלפון הוא מסך המחשב – כי עליו הייתי צריכה לוותר כדי לקנות את הטלפון.

תופעת המחסור - מתארת את הפער התמידי הקיים בין הרצונות שלנו כבני אדם, לבין המקורות וגורמי הייצור שיש בטבע.
מחיר כלכלי - המחיר הכלכלי הוא הוויתור אותו אנחנו "משלמים" בתמורה לבחירה באפשרות כלשהי. הוויתור הריאלי אותו אנו עושים. האפשרות שוויתרנו עליה היא המחיר הכלכלי.

משק

תופעת המחסור מדברת על גורמי הייצור של המשק ומלמדת אותנו שהם מוגבלים.

לכל משק יש 3 סוגים של גורמי ייצור:

1. **גורמי ייצור טבעיים** – משאבי טבע וכו'.
2. **הון אנושי** – עובדים, בני אדם.
3. **הון פיזי** – כמות כסף העומדת לרשות המשק.

על מנת לייצר מוצר כלשהו (מבגדים, ריהוט, מזון וכו') יש צורך בשלושת גורמי הייצור הנ"ל.

משק – משק זו מערכת כלכלית כלשהי שמתעסקת בסחר. המשק קונה חומרי גלם, מייצר מוצרים ומוכר אותם. דוגמאות למשק: חברות בגדים, חברות מזון, חברות טכנולוגיה, מדינת ישראל וכו'.

בגלל תופעת המחסור נוצרת כלכלה. מכיוון שאף משק אינו יכול לספק את כל רצונותיו כל הזמן,

לכל משק נוצרות 3 שאלות יסוד:

1. **מה וכמה לייצר?** – איזה מוצר לייצר וכמה.
2. **איך לייצר?** – באילו גורמי ייצור נשתמש.
3. **איך לחלק את התפוקה** (עבור מי לייצר)? – כמה לייצר מכל מוצר.

1.2 תופעת המחסור כחלק ממשטר כלכלי – חברתי

שיקולי עלות תועלת

בעקבות קיומה של תופעת המחסור, גם הממשלות של המדינות צריכות להחליט היכן הן מייצרות יותר והיכן הן צריכות לוותר על מנת לעשות זאת.

שיקולים אלו נקראים שיקולי עלות תועלת. אלו שיקולים בהם היצרן בודק כמה עליו לייצר, באיזה מחיר ואיזו תועלת הוא יקבל תמורת הייצור. **במילים אחרות – כמה הייצור יצטרך לשלם וכמה תועלת הוא יפיק מכך.**

סוגי משטרים בעקבות שיקולי עלות תועלת

מכיוון ותופעת המחסור מביאה כל משק לשיקולים כלכליים, כך גם נקבע סוג המשטר שמונהג במדינה ספציפית. לכל מדינה סוג משטר משלה. יש מדינות בהן המשטר הוא חברתי יותר ויש מדינות בהן המשטר הוא חברתי פחות.

כאשר אנו מדברים על משטרים חברתיים הכוונה היא **לכמות ההשקעה של הממשלה בתושבים.** ככל שהממשלה "מבזבזת" יותר כסף על תושביה ומעמידה שירותים רבים לשימושם (כמו ביטוחי בריאות וכו'), כך היא נחשבת בעלת משטר חברתי יותר.

אנו נלמד שני סוגים של משטרים חברתיים:

1. ניאו-ליברליזם

משטר ממשלתי חברתי שבו יש **התערבות מועטה של המדינה בכלכלה**, רק כשצריך ולא לגבי כל התושבים. הערך המוביל הוא **ערך החירות האישית.**

משטר זה דוגל **בחירות הפרט לחיות את חייו כפי שהוא מוצא לנכון**, לצד התערבות מינימלית של המדינה.

היחידים והקבוצות במשק פועלים בחופשיות, על פי האינטרסים שלהם וכל חקיקה או התערבות מסוג כלשהו פוגעת בחופש זה.

במשטר זה מונהגת מדיניות סלקטיבית שבה רק **הנזקקים באמת מקבלים עזרה** מהמדינה. הממשלה לא מוציאה כסף על תושבים שאינם זקוקים לו. **האחריות על מצבו הכלכלי של הפרט מוטלת על הפרט** והמדינה תעזור רק במקרה הצורך.

הממשלה **מצמצמת מיסים** מכיוון ורק אלו הזקוקים לכך, מקבלים עזרה. המדינה תתמקד אך ורק בשכבות החלשות והנזקקות ביותר. עקרונות השקפה זו הם עקרונות **סלקטיביים**. המדינה בוחרת אילו שכבות זכאיות לאילו שירותים על פי גובה הכנסה לנפש.

מדינות בהן מונהג משטר זה הן ישראל, ארה"ב, אוסטרליה, יפן וכו'.

2. סוציאל – דמוקרטיה

משטר ממשלתי חברתי שבו יש **מעורבות רבה של המדינה** בפעילות הכלכלית של המשק במטרה לדאוג לרווחת הפרט, התושבים. הערכים המובילים הם **מחויבות חברתית, שוויון וצדק חברתי**. המדינה תפעל לצמצום פערים, אספקת שירותים, קביעת חוקי עבודה וכו' מדיניות אוניברסלית שמטרתה **לשמור על הנזקקים וכבודם**, לדאוג למעמד הביניים, לצמצם רמות.

מכיוון והמדינה מעורבת במידה רבה, **המיסים גבוהים יותר** על מנת לשלם על רווחת התושבים. אחת המטרות היא **למנוע תלות של האזרח במדינה**.

מדינות בהן מונהג משטר זה הן מדינות סקנדינביות (כמו דנמרק, שוודיה וכו'). עקרונות השקפה זו הם עקרונות אוניברסאליים כי הם כוללים את כל סוגי התושבים.

פעילותו של משטר סוציאל/דמוקרטי תכלול, לרבות:

1. שכר מינימום.
2. ביטוח בריאות ממלכתי מקיף.
3. חינוך חינם.
4. דיור ציבורי.
5. מיסים גבוהים – אך יש תמורה עבורם.
6. קרנות פנסיה המצויות בידי המדינה, ולא חברות ביטוח.

השוואה בין המשטרים

סוציאל-דמוקרטיה	ניאו-ליברליזם	
המדינה	הפרט עצמו	מי אחראי על רווחת הפרט?
המדינה דואגת לכל אזרחיה	המדינה דואגת רק לאזרחים שלא מצליחים לדאוג לעצמם	עד כמה המדינה אחראית על רווחת הפרט?
המדינה מתערבת בכל מקום בהם אין מענה מספק לתושבים	המדינה מתערבת במידה מועטה מאוד	עד כמה המדינה מעורבת בכלכלה?
המדינה מקדמת שוויון וצמצום פערים בין כל אזרחיה	תפקידה של המדינה הוא לא לקדם שוויון בין אזרחיה, אלא לדאוג לנזקקים	שוויון?

*כאשר אנו משתמשים במושג "רווחת הפרט" הכוונה היא לאורח החיים (והרווחה) של האדם החי במדינה מסוימת. עד כמה אורח החיים של אותו אדם/פרט משתנה ומי אחראי עליו.

שוק חופשי

משקים (מדינות) בהם אין התערבות ממשלה כלל, נקראים "שוק חופשי". במצבים אלו, סדר העדיפויות נקבע אך ורק על ידי "כוחות השוק", מבלי התערבות הממשלה.

מדינת רווחה

מדינות דמוקרטיות הן גם מדינות רווחה. מדינת רווחה זו מדינה שהתחייבה לדאוג לרווחת אזרחיה, להעניק להם זכויות חברתיות וכלכליות ובעיקר לדאוג לכך שיחיו ברמת חיים נאותה. כמה דוגמאות למדינות רווחה הן: ביטוח לאומי, קופות חולים, תשלומים לאמהות חד הוריות, מעוטי יכולת וכו'. מדינת רווחה מתערבת בחיי האזרחים, אבל מידת ההתערבות תלויה בסוג המשטר המונהג במדינה. המעורבות של המדינה בחיי הפרט יכולה להיות על כל נקודה בין מעורבות מלאה לבין חופש מוחלט. קומוניזם הוא דוגמה מצויינת למעורבות מלאה, בה לפרטים (לאנשים) אין רכוש משל עצמם, אך המדינה דואגת למלא את מלוא צרכיהם. קפיטליזם הוא דוגמה מצויינת לחופש מוחלט, בו סדר העדיפויות הכלכלי נקבע על ידי כוחות השוק. אנו נלמד 2 משטרים חברתיים כלכליים.